

Kool areneb koos oma rahvaga

Sees Haapsalu linnas eestikeelse kooli 150. aastapäeva tähistamiseks lehitse sin kodurajooni koolide ajaloo uurimise materjale. Äärmärkusena olen sinna kunagi kirjutanud: «Kas tõesti on väikese rahva saatuseks jäetud suuromatelt ja vägevamatelt paluda — või oodata valitsejalt alandlikult heategusid.»

Haapsalu eesti kooli asutamislööst võime lugeda: «... Haapsalus, kus 2/3 linna elanikest on eestlased, asutati augustis 1837 linnanõunik Carl Hunniuse poolt koostöös proua paruness B. von Ungern-Sternbergi ja härra parun von Bellingshauseniga kõige kõrgemalt õnnistust paludes, kindlas usus meie truu lunastajale, kool vaestele mõlemast soost eesti lastele...» Ja lõpuks tuli ka ametlik luba Venemaa rahvaharidusministrilt S. Uvarovilt 1839. aasta märtsis.

Kas kreisiarst ja linnanõunik C. A. Hunnius oli maarahva sõber ja eestkostja? Teatud määral muidugi, kuid eelkõige oli ta kainelt mõtlev inimene, kes sai aru, et üle 2000 elanikuga suvitustlinnal ei saa olla head mainet, kui lugeda oskab ainult 59% ja kirjutada 35% linnarahvast, kusjuures just põlisrahva sellealased oskused olid äärmiselt kesised.

Otsides eestikeelse õpetamise järgi 16. sajandist, puutume tihti kokku vallutajate valitseva ladviku omavoli ja meelevallaga. Ühed neist soovitasid põlisrahvale emakeelset haridust anda, teised suh-

tusid sellesse tõrjuvalt ja pakkusid omakeelset, kooli. Põlisrahva ärksam osa nägi koolitarkuses ajastu nõuet ning pääsu mahajäämusest ja orjusest. Aga samas on ka

neid, kes valitsejate poolt pakutut ei võtnud omaks, eitasid pealesunnitult.

Nii on eestlastele hariduse andmine kulgenud vaheldumisi tõusude ja mõõnadega, ikka

vastavalt valitsejate meelevaldale. Visitatsiooniprotokollist selgub, et 1593. aastal olid Haapsalus ja Lihulas eestikeelsed koolid. 17. sajandi teisel poolel luuakse B. G. Forseliuse tegevuse läbi tugev alus eestikeelse hariduse andmiseks. Aga jällegi vahetusid peremehed ja olukord muutus.

Põhjasõja järel loetakse eesti-

maalasi 150 000 ümber. Sõda ja katk olid viinud rahva väljasuremise äärel, kuid säilinud lugemisoskust püüti edasi anda kodusõpetamise ja leeriõppuse kaudu. Venemaa koosseisus hakkas emakeelne haridus vähehaaval edenema, aga 19. sajandi lõpul vallandus ränk venestamislaine.

Eesti Vabariigi kahekümneaastase kestuse ajal pandi alus eestikeelsele haridusele algõpetusest kõrghariduseni. Eesti keel tõusis maailma kultuurkeelte tasemele. Sajandeid kestnud eesti keele tõrjutus ja vallutajate omavoli vallandusid iseseisvuse päevil erilise jõuga rahvuskultuuri arengus. Keegi ei saa eitada neid saavutusi.

Ka viimastel aastakümnetel NSV Liidu koosseisus on hariduselus olnud märkimisväärsed saavutusi, kuid samas ei saa mööda minna tõsistest moonutustest ja pidurdustest, mida tõi kaasa stalinlik vägivald ja brežnevlik võimukultus. Ajaloolise töö moonutamise ja mahavaikimine, kultuslik ilutsemine ning pluralismi eitamine on jättnud suured lüngad inimeste teadvusse. Nüüd vahest tunnetame, kui kaugel oleme tõelisest õigusrigist ja demokraatlikust mõtlemisviisist. Me ei anna veel endale aru vägivalla ja ülekohtu suurusest.

Iga rahva võõrandamatuks õiguseks on olla oma maa täieõiguslik peremees, ise korraldada oma keele, hariduse, kultuuri ja majanduse asju. Seda õigust ei tule paluda, see tuleb arukalt ja visalt kätte võidelda.

10. AUGUSTIL 1853. AASTAL AVATI KOOLI TÄNAVAL selleks ehitatud koolimajas tütarlastekool (esialgu saksa ja siis vene õppekeelele). Oppeaineteks olid usuõpetus, ajalugu, maateadus, ilukiri, joonistamine, laulmine ja käsitöö. Eratundides oli võimalik õppida ka prantsuse keelt. Kool tegutses 1912. aastani. Ajavahemikus 1853—1912 õppis nimetatud koolis 754 tütarlast. Kooli peeti selles majas aga 30. aastate keskpaigani. (Heiki Roletski uurimusest «Haapsalu linna Wiedemanni tänava koolid»).

Kui ajas veel tagasi minna, siis 1554. aastal ehitati Kooli tänavale esimene koolimaja, linnakooli hoone. Arvatakse, et tollast ajast pärineb ka tänava nimi. Edasi, 1739. aastal ehitati Kooli tänavale uus koolimaja, milles oma tegevust 1839. aastal alustas ka esimene eestikeelne kool Haapsalus. Nendest kahest majast pole alles midagi, ei teata nende täpset asukohtagi. Pildil olevat maja on samuti aeg muutnud, kuid see on siiski põhiliselt säilinud endisel kujul.

Mari KELL

Lembitu VARBLANE